

FRANTIŠEK MAINUŠ

OSVOBOZENÍ ČESKOSLOVENSKA VE VZPOMÍNKÁCH SOVĚTSKÝCH VOJÁKŮ

Po vypuknutí Slovenského národního povstání v létě 1944 spěchala vojska Rudé armády na pomoc povstalcům. V těžkých bojích o karpatské přechody bojovali spolu se sovětskými vojáky také příslušníci 1. československého armádního sboru v SSSR. V mnohatýdenních krvavých bojích se mezi nimi upevnilo přátelství, které přetrvalo dobu války. Jeden z účastníků bojů o Dukelský průsmyk, dnes profesor Pedagogického institutu v Simferopolu, I. A. Novikov, vzpomíná na společný boj našich a sovětských vojáků na Dukle těmito větami:

„Byl jsem příslušníkem 17. dělostřelecké divize. Když naši vojáci zjistili, že budou palbou svých děl podporovat také 1. československý armádní sbor, měli velkou radost. Já jsem byl jako politický pracovník naší divize pověřen udržovat styk s politickými pracovníky československého sboru. Uspořádali jsme pro naše vojáky přednášky na téma Československo, bratrský stát, dále byly uspořádány besedy o vojenskopolitické, ekonomické a geografické situaci Československa.“

I. A. Novikov pak líčí těžké boje u Krosna a na přístupech k československým hranicím a pokračuje ve vzpomínce: „Jednotky naší divize se připravovaly k dalšímu a rozhodujícímu úderu. Vpředu byly státní hranice polsko-československé. S přiblížením se k hranicím zvýšila se politická aktivita mezi našimi i československými vojáky. Byla uspořádána soudružská setkání vojáků i důstojníků obou spřátelených armád. Dne 30. září proběhly ve všech bateriích naší divize mítinky, na nichž velitelé a političtí pracovníci seznámili obsluhy děl s nastávajícími úkoly. Rozvinuly se zuřivé boje. Československý sbor, útočící podél silnice k Dukelskému průsmyku, narazil na tvrdošíjný odpor hitlerovců a nemohl dále. Byly konány usilovné přípravy k rozhodujícímu útoku. Počátek útoku byl stanoven na 6. říjen. Dne 6. října 1944 československé jednotky, podporované dělostřelectvem naší divize, přinutily nepřítele ustoupit z Dukelského průsmyku. Českoslovenští vojáci vstoupili na rodnou půdu. Těžko vyličit radost našich

československých druhů, kteří přišli do rodné země. S nimi se radovali všichni sovětské vojáci.“¹

Ve svém příspěvku chci sledovat osvobození naší republiky tak, jak je viděli bývalí vojáci Rudé armády, kteří u nás bojovali. O osvobození Československa byly napsány monografie založené na archívních prameňech, zejména z archívů sovětských.² Rada sovětských vojevůdců napsala své paměti, které osvětlují měsíce bojů na československém území.³ Ve svém příspěvku tedy nebudu líčit postup osvobozování z hlediska vojenskohistorického, ale pokusím se přiblížit atmosféru osvobození slovy těch, kteří ji kdysi vytvářeli.

Každý krok sovětských osvoboditelů na východním Slovensku byl vykoupen těžkým zápasem s nepřítelem. Ten se fanaticky bránil. Teprve po krvavých bojích se podařilo sovětským jednotkám osvobodit některá východoslovenská města. Dne 20. ledna 1945 to byly Košice a Prešov. Generál N. S. Děmin, velitel politického oddělení v jednom armádním sboru 18. armády, vzpomíná na tyto těžké dny těmito větami:

„Já, jako velitel politického oddělení armádního sboru jsem neměl za úkol provádět pouze bojové akce, ale především jsem musel udržovat každodenní styk s vojáky a důstojníky, s místním obyvatelstvem a působit na jejich politické uvědomění, morální stav, nálady apod. Po tuhých bojích byl našimi vojsky osvobozen 29. října 1944 důležitý železniční uzel Čierna pri Cope. Na československém území jsme spolu se Slováky a Čechy oslavili 27. výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Po těžkých bojích jsme osvobodili Trebišov a mnoho vesnic. Potom naše vojska postupovala ke Košicím. I tady jsme museli postoupit kruté boje. Překonávajíc odpor nepřítele a rozličné překážky v hornaté a lesnaté krajině jihovýchodně od Košic, osvobodili jsme řadu obcí. Obzvláště těžké boje prodělaly jednotky v okolí Moldavy nad Bodvou. Zde přeměnili fašisté všechny výšiny a hustou síť vesnic v opevnění a zaminovali všechny cesty a mosty. Museli jsme Němce doslova vykuřovat z domů a ze sklepů, stahovat je z púd a výšin. Po tuhých bojích obsadila naše vojska dne 20. ledna 1945 Košice a Prešov. V bojích o Košice padlo mnoho našich vojáků. V jedné z nevelkých osad jsme pohřbili také našeho podplukovníka Volođu Zavalňuka, velitele pluku. Když jsme doprovázeli Volođu na jeho poslední cestě, přišli na pohřeb všichni místní občané. Svým zármutkem vyjadřovali lásku k Sovětské armádě, která jim prokazovala nezištnou pomoc při osvobozování.“⁴

Lékař D. N. Kupadze byl v jedné vesnici u Michalovců těžce zraněn. Své dojmy z naší země vyličil těmito větami:

„Byl jsem hlavním lékařem v gardové jednotce. V noci ze 17. na 18. prosinec 1944 osvobodily naše jednotky vesnici Cabov u Michalovců. Musel jsem obhlédnout situaci, abych mohl přemístit nemocnici pokud možno blízko k linii fronty. Proto jsem jel ke štábu, který byl v Cabově. Byl

¹ Zdeněk Konečný – František Mainus, *Nezapomenutelné jaro*. Praha 1965, str. 53 n.

² *Osvobození Československa Rudou armádou 1944/45*, sv. 1–2. Praha 1965; *Velikaja Otečestvennaja vojna Sovetskogo sojuza 1941–1945 gg.* Moskva 1965.

³ Viz např. A. A. Grečko, *Přes Karpaty*. Praha 1974; K. S. Moskalenko, *Na jugo-zapadnom napravlenii, 1943–1945*, sv. 2. Moskva 1973.

⁴ Z. Konečný – F. Mainus, *Nezapomenutelné jaro*, str. 61 n.

studený prosincový den, všude ležel sníh, ale svítilo slunce. Připomínalo mi mou rodnou Gruzii. Do vesnice jsem jel na koni sám. Když mně zbývalo sotva 300 metrů, uslyšel jsem výstřel z děla. Granát přeletěl nad mou hlavou, druhý nedoletěl. Poznal jsem, že nepřítel si vzal na mušku mne. Kůň se lekl a uskočil ze silnice. Opět přiletělo několik granátů a roztrhly se v nebezpečné blízkosti. Byl jsem zasypán sněhem a ohlušen výbuchem. Nepozoroval jsem, že bych byl raněn. Stačil jsem doběhnout ještě k blízkým domkům, odkud na mne hledělo několik našich vojáků a důstojníků. Teprve když jsem se zastavil, poznal jsem, že jsem zraněn. Můj kůň Vaska, který mne půldruhého roku vozil na frontových cestách, sotva dýchal. Několik stěpin mu rozsekl hruď. Do veterinární nemocnice již nedošel. Ležel jsem v nemocnici v Michalovcích. Téměř měsíc jsem tam s raněnou nohou proležel. Po měsíci jsem byl jmenován velitelem nemocnice, v níž jsem ležel. Naučil jsem se chodit o holi, abych mohl vykonávat svou práci a zachraňovat životy vojáků bojujících za svobodu své vlasti i Československa.“⁵

Na sklonku roku 1944 přešly naše hranice na jihovýchodním a jižním Slovensku jednotky 2. ukrajinského frontu. Stejně jako proti jejich druhům na východním Slovensku, i tu se nepřítel bránil s vynaložením všech sil. Velmi tvrdě a krvavě boje se rozpoutaly o město Šahy, kde německé velení nasadilo i jednotky, v nichž byli násilím zařazeni političtí vězni oblečení do uniforem. Většina jich prošla mnohaletým vězením a koncentračními tábory.⁶ P. I. Komisarov, jenž zažil tyto boje, napsal ve své vzpomínce:

„Při osvobozování Československa jsme přišli nejdříve k úzkému průchodu, jehož středem protékala řeka Ipel, tvořící současně maďarsko-slovenskou hranici. Všechny okolní vesnice, a zvláště pak město Šahy, byly obsazeny nepřítelem, který z nich vybudoval mohutný obranný uzel. Jeho sílu jsme poznali později. Před námi byla silně opevněná místa Hont a Homok. Minová pole, překážky a lijavec oceli, kterou nepřítel nešetřil, to vše mu mělo zajistit, že si udrží břeh Ipelu. Homok jsme mohli dobýt jen obchvatem přes hory. Den a noc jsme bez odpočinku bojovali. Získali jsme mnoho zajatců. V uniformách proti nám byli nasazeni bývalí političtí vězni. Esesáci je chtěli obětovat a umístili je pod dohledem na horských opěrných bodech. Někde se však podařilo politickým vězňům ubít esesáky a přejít k nám do zajetí. Celkem jsme získali přes 300 zajatců. Když jsme dobyli Homok, dělil nás od Šah jen Ipel. Byla zima. Hloubka Ipelu u Šah dosahovala tří i více metrů. Nepřítel strhal všechny mosty. K přepravě byl přizpůsoben zbořený železniční most, ležící asi dva kilometry od Šah. Operace začala navečer dne 13. prosince. Podařilo se nám znenadání vtrhnout do města. Nastala panika a fašističtí vojáci se dali na ústup. Ale nepřítel podnikal na město těžké protiútoky. Ráno 15. prosince jsme odrazili poslední pokus nepřítele o návrat do Šah.“⁷

⁵ Tamtéž, str. 91 n.

⁶ V těchto bojích přešlo k Rudé armádě několik set příslušníků jedné brigády. Byli to političtí vězni oblečení násilím do uniforem. *Osvobození Československa*, sv. 1, str. 110.

⁷ Z. Konečný – F. Mainuš, *Nezapomenutelné jaro*, str. 75 n.

Velmi těžké a složité boje se rozpoutaly v lednu 1945 v pásmu 2. ukrajinského frontu ve směru Modrý Kameň—Krupina—Zvolen. Ve dne v noci tu sovětsí a rumunští vojáci zápasili s nepřítelem, s nepříznivými klimatickými podmínkami a s horským terénem. Tyto velmi obtížné boje, v nichž se často denní postup rovnal sotva několika stům metrů, se vryly hluboko do paměti jejich účastníků. Velmi plasticky je líčí I. M. Dubinin těmito větami:

„Dne 10. ledna 1945 jsme překročili na dolním toku řeku Hron, která byla zcela zamrzlá. Nepřestal padat sníh a útočící vojska byla zcela zasněžena. K večeru se rozpoutal boj o vesnici Bruty. Vesnici jsme obsadili až za tmy. Ještě svištěly střely a hučely požáry, ale Slováci již vybíhali z úkrytů a vítali nás a zvali do domů. Za kupami kamene, který byl připraven k výstavbě silnice, jsme zajali skupinu mladých chlapců v novém oblečení se samopaly nového vzoru. Byli to posluchači vojenských učilišť z Berlína. Tito mladí hitlerovci seděli skrčeni za hromadami kamení a ohřívali si zmrzlé ruce. Prosili nás, abychom zapálili ohně. Jaký to byl podivný obraz. Sibiřan je hostil machorkou a pokyvoval hlavou. Kam ženou ty děti? Na druhý den naše jednotka narazila na silnici Bruty—Velké Ludince na kolonu nepřátelských tanků. V našich řadách nastal nejprve zmatek. Gardový major Voroncov (čtenář románu Praporečníci zná toto jméno, spisovatel je ponechal v pravém znění), byl v prvních řadách a vydával rozkazy. Slova a příklad Voroncova měl na vojáky velký vliv. Naše dělostřelectvo začalo ostřelovat tanky a několik jich vzplanulo. Boj se rozhořel plnou silou. Hitlerovci se setkali s tuhým odporem a jejich tanky zakolísaly. Major Voroncov, Ukrajinec z Chersonu, nevěnoval pozornost nepřátelské palbě a povzbuzoval vojáky. Nedaleko něho padl granát, postava Voroncova zmizela v ohni a dýmu. Zdravotníci běželi k majorovi, ale Voroncov ležel již mrtvý. Zvedli jeho tělo na plášť a vynesli je z bojiště. Zpráva o jeho smrti proletěla naší jednotkou. Ani krok zpět, neslo se naší linií. Skutečně, tento den jsme odrazili všechny nepřátelské útoky. Dopravili jsme Voroncova do Kamenína, kde se s ním přišli rozloučit vojáci a důstojníci. Rakev s padlým byla pak převezena do Šah, kde byl Voroncov pohřben na náměstí se všemi vojenskými poctami.

U Brut se naše obrana držela více než měsíc. Velmi účinně nám pomáhali Slováci. Odhazovali sníh, kopali zákopy a spojovací zákopy k záložním jednotkám. Dne 17. února shromáždili hitlerovci na nástupním prostoru za Hronem velké síly a na úsvítě přešli od Komárna až po Bíňu do protiútku. Gardový plukovník Chodžajev byl na velitelské pozorovatelně v zákopu za potokem, když se znenadání přiblížily dva nepřátelské tanky. Plukovník se nerozmýšlel, vyskočil ze zákopu a se šesti samopalky se vrhl proti tankům. Vzápětí jeden hořel zapálen protitankovým granátem. Tankista druhého tanku otevřel poklop a hodil ruční granát přímo pod nohy Chodžajeva. Granát vybuchl a Chodžajev padl mrtvý. Samopalky zničili i druhý tank. Mrtvého plukovníka dopravili do Kamenína, odkud bylo jeho tělo převezeno do Šah, a tam pohřbeno do jednoho hrobu s Voroncovem. Ukrajinec Voroncov a Uzbek Chodžajev, děti sovětského lidu, ruku v ruce bojovali proti nepřítelům své vlasti a mrtví zůstali ležet spolu

v bratrském Československu jako dva rodní bratři ztělesňující neporušitelné přátelství sovětských národů.⁸

Počátek roku 1945 byl ve znamení těžkých, ale vítězných bojů po celé délce fronty. Sovětské tanky se od poloviny ledna valily polskými a slezskými roviny a od Visly se probily až k Odře. Také v Maďarsku jednotky maršála Malinovského dosáhly pozoruhodných úspěchů, když se jim podařilo překročit naše hranice a postupovat, byť zvolna, do nitra Slovenska. Ve druhé polovině ledna sovětské a československé jednotky od Košic a Prešova pronikaly dále na západ a osvobozovaly četná města a vesnice, např. Bardějov, Levoču, Kežmarok, Poprad a další.⁹

Úspěchy Rudé armády na počátku roku 1945 měly obrovský ohlas v tzv. protektorátě. Okupační orgány plnily příkazy Hitlerovy a dělaly všechno pro to, aby protektorát byl připraven na obranu a jeho hospodářský potenciál, nesmírně důležitý pro válku, byl zachován. Proto od počátku roku 1945 desítky tisíc Čechů musely pracovat na stavbě zákopů. Zákopníci stavěli zákopy nejdříve na severovýchodní Moravě, později i v okolí velkých měst, např. Brna. Stovky zákopníků uprchlo a skrývali se před policií a četnictvem, mnozí Češi neuposlechli okupačních nařízení a na zákopy neodjeli. Také partyzáni na mnoha místech zabránili odjezdu zákopníků.¹⁰

Zprávy o úspěších Rudé armády vyvolaly mezi českým obyvatelstvem obrovské nadšení. Mezi Němci zavládla skleslost. Ale okupanti právě v těchto týdnech řádili s ještě větší zuřivostí. Proti partyzánům na východní i na západní Moravě nasadili všechny síly, které měli po ruce, aby zabránili dalšímu růstu partyzánského hnutí. Těžké rány se jim podařilo zasadit partyzánským skupinám na Českomoravské vysočině, kde se jim podařilo rozbít část štábu partyzánského oddílu Jermak a zatknout desítky spolupracovníků a partyzánských pomocníků.¹¹ Ale ani použití nebezpečných konfidentů, teror a hromadné zatýkání nezlomily statečné protifašistické bojovníky.

Barbarství fašistů dokumentovaly strašlivé transporty vězňů z Osvětimi projíždějící a procházející Moravou na sklonku ledna. Také transporty válečných zajatců, za nimiž zůstávaly desítky mrtvých, vyvolaly obrovské rozhořčení v širokých vrstvách českého obyvatelstva proti fašistickým zločincům a současně masové hnutí solidarity s těmito oběťmi. Touto vlnou solidarity a nenávistí k okupantům byli ohromeni na nejvyšších orgánech okupační správy v Praze, takže K. H. Frank nařídil, aby aspoň část těchto transportů smrti procházela nebo projížděla pohraničním osídleným německým obyvatelstvem.¹²

Do protektorátu proudily tisíce německých uprchlíků ze Slezska, kteří utíkali před Rudou armádou a byli dávání do našich měst a vesnic jako

⁸ Z. Konečný – F. Mainuš, *Vybojovali nám mír*. Praha 1961, str. 40 n.

⁹ *Osvobození Československa*, sv. 1, str. 322 n.

¹⁰ Z. Konečný – F. Mainuš, *Nasazení české mládeže při budování zákopových opevnění koncem druhé světové války*. Sborník Matice moravské, roč. 86, 1967, str. 17 n.

¹¹ Vojtěch Zampach, *Třetí československá úderná rota*. Ivančice 1969, str. 53 n.

¹² Z. Konečný – F. Mainuš, *Obozy jeniectke na Górnym Śląsku*. Katowice 1969, str. 118 n.

„národní hosté“. Už koncem ledna začalo doléhat na Ostravsko vzdálené dunění fronty. Pro milióny Čechů se přiblížil den osvobození.

Mezitím však trvaly těžké zimní boje na Slovensku. Sovětská 18. armáda spolu s 1. čs. armádním sborem se do konce ledna 1945 probila až k Liptovskému Mikuláši, kde se rozpoutaly mnohatýdenní krvavé boje. Generál N. S. Děmin, který byl tehdy velitelem politického oddělení v jednom sboru této armády, vzpomíná na tyto boje s hlubokým rozzechvěním a píše:

„Mezi Vysokými a Nízkými Tatrami od Popradu k Liptovskému Mikuláši postupovala naše vojska bok po boku s jednotkami čs. sboru. V úzkých údolích mezi vysokými horami, v obtížných přírodních podmínkách, po této jediné cestě, nadto silně zaminované ustupujícími Němci, bez mostů, postupovala naše vojska. Zde se projevovala opravdová družba sovětské a československé armády. Na přístupových cestách k Liptovskému Mikuláši se Němci bránili obzvláště urputně. Naše jednotky právě tak jako 1. čs. armádní sbor musely nasadit do boje všechny zálohy. Nejvíce práce měli dělostřelci. Vzpomínám si na setkání s generálem Svobodou. V blízkosti Liptovského Petra se Němci usilovně bránili, a to jak našim, tak československým vojskům. Najednou se tam objevilo značné množství nepřátelských tanků a samohybných děl. Bylo naprosto nutné, abych společně s velitelem pluku zařídil urychlený postup našeho protitankového pluku, který byl v záloze. Cesta však byla po celé délce nabita koňmi a povozy týlových jednotek. V této svízelné situaci jsem potkal skupinu československých generálů a důstojníků, kteří také nebyli s to se probít touto změtí kupředu. Nevěděl jsem, že je to skupina vedoucích důstojníků s generálem Svobodou. Se mnou byli samopalníci, kteří rychle odsunovali povozy do příkopů, rozháněli koně, abychom co nejrychleji uvedli protitankové dělostřelectvo do bojové pohotovosti. Generál Svoboda mne upozornil, aby samopalníci zacházeli opatrněji s koňmi a povozy. Odpověděl jsem mu, že plníme bojový úkol, že je třeba jednat rychle, aby dělostřelectvo zasáhlo do boje a pomohlo vojákům. Prohodili jsme spolu pár žertů, usmáli jsme se na sebe a zase se prodírali kupředu. Samopalníci klestili cestu a skupina československých důstojníků nás sledovala. Pak odbočili do jedné z okolních obcí a my jsme s dělostřelci se dostali včas na přední okraj fronty. Odpoledne mne pozval člen válečné rady 4. ukrajinského frontu generálplukovník Mechlis. Když jsem vešel do domu, kde soudruh Mechlis bydlel, seděla s ním za stolem skupina československých generálů a důstojníků. Soudruh Mechlis mne představil všem účastníkům besedy. „To je náš milý host generál Svoboda, seznamte se.“ Když jsme se pozdravili, řekl generál Svoboda: „My jsme se seznámili se soudruhem plukovníkem dnes na cestě. Se skupinou samopalníků nám proklestil cestu, takže jsme mohli přijít včas.“ Rychle jsme se domluvili, jak spolupracovat při osvobozování dalších oblastí Československa.“¹³

Těžké boje trvaly v pásmu 2. ukrajinského frontu, zvláště u Komárna, kde fašistické velení vrhalo silné tankové jednotky ve snaze vyprostit svá obklíčená vojska v Budapešti. Vzpomíná na ně P. I. Komisarov, s nímž jsme se setkali při bojích o Šahy. Píše:

¹³ Z. Konečný – F. Mainuš, *Nezapomenuté jaro*, str. 64 n.

„Dne 7. ledna 1945 jsme zahájili postup na Nové Zámky. Fašisté tam vybudovali silné středisko obrany. Proti nám stály 3. a 20. tankové divize. Zahájili jsme boj v noci. Naši vojáci doslova vybili fašisty z první linie zákopů a soustředili své síly na jihovýchodní stranu města. Novozámecký útok skončil naším vítězstvím.“¹⁴

O tvrdých bojích na řece Hronu a o přátelství mezi sovětskými vojáky a slovenským obyvatelstvem píše ve své vzpomínce M. Ch. Danilov:

„Všichni praceschopní obyvatelé Levic a okolních obcí byli vyzváni naším velitelstvím a československými orgány, aby pomáhali našim vojákům budovat opevnění na východním břehu Hronu. Obyvatelstvo ochotně stavělo kulometná hnízda, okopy apod. Pracovalo se celou noc. Upravovaly se silnice, které nepřítel ostřeloval z protějšího břehu. Kilometry zákopů umožnily našim vojákům manévrovat podél břehu Hronu. Bez pomoci místního obyvatelstva by naši vojáci nebyli s to uskutečnit tak rozsáhlou práci. Místní obyvatelé nám poskytovali informace o řece, o přístupech k ní apod. Velmi nám pomohli při vlastním přechodu Hronu. Naše postavení byla dobře maskována. Velkou měrou k jejich vybudování přispěli Slováci. Lidé nedbali na nepohodu, zimu a nemoci.“¹⁵

Sovětská a rumunská vojska se blížili k významným středoslovenským městům. Po krvavých bojích byl osvobozen Zvolen a 25. března Banská Bystrica. Bylo to v den, kdy vojska 2. ukrajinského frontu zahájila bratislavsko-brněnskou operaci. Za svítání zaburácely na východním břehu Hronu salvy katusí a pak se přidala děla a minomety. Začala další etapa osvobozování naší republiky. Krvavé boje se rozhořely při přechodu řeky Hron. Také v těchto hodinách to byli naši lidé, kteří pomáhali osvoboditelským vojskům. Jednu epizodu líčí P. F. Semjonov:

„Když jsme se chystali k přechodu Hronu, připlul k nám za svítání z protějšího břehu, obsazeného nepřítelem, starší vesničan a řekl nám, že na protějším břehu byl právě nasazen prapor fašistů. Němci začali kopat pod břehem zákopy, při vjezdu do vesnice vykopali nějaké jámy na cestě. Tyto informace umožnily našim jednotkám po dvacetiminutové přípravě provést úspěšný přechod.“¹⁶

Dne 4. dubna byla osvobozena Bratislava. Na boje v Bratislavě vzpomíná A. N. Kirillov z Baku:

„Počátkem dubna vedla naše vojska boje na přístupech k Bratislavě. Nepřítel kladl všude zuřivý odpor. Naše jednotka bojovala v jihovýchodním směru od Bratislavy. Doprovázela prapor námořní pěchoty. Baterie v sestavě čtyř děl, jimž jsem velel, se přesunovala těsně za nimi. Němci zpozorovali pohyb pěchoty a zahájili dělostřeleckou a minometnou palbu. Pěchota musela ustoupit. Baterie zaujala palebné postavení a pokusila se o zničení nepřátelských hnízd. Brzy naši vojáci umlčeli dvě kulometná hnízda, ale hůře se bojovalo s minomety, protože střílely přímo z domů. Nechtěli jsme je bořit, protože to bylo v Československu. Nakonec nastalo ticho. Spolu se svým přítelem jsme si zapálili. Jen jsme udělali několik tahů, už nám nad hlavami letěly střely. Podíval jsem se dalekohledem

¹⁴ Tamtéž, str. 80 n.

¹⁵ Tamtéž, str. 141 n.

¹⁶ Z. Konečný – F. Mainuš, *Vybojovali nám mír*, str. 54.

a viděl jsem čtyři obrněné vozy a dva tanky. Dal jsem rozkaz, aby byly vozy puštěny co nejbližší k nám. Pak jsme zahájili palbu. Jeden vůz se zahálil dýmem. Němečtí samopalníci vyskakovali, ale stříly našich vojáků byly rychlejší. Zbylé dva vozy a tanky ustoupily. S příchodem tmy naše pěchota vyrazila kupředu a dosáhla prvních domů v Bratislavě. Naši samopalníci vybili Němce z prvních ulic a vnutili jim noční boj. To byla poslední noc, kterou Němci v Bratislavě přežili. Byla to noc ze 3. na 4. duben. Během příštího dne bylo město očištěno od nepřítele. Naše jednotka zůstala v Bratislavě na odpočinku. Po pět dní jsme se dávali do pořádku, oholili jsme se a ostříhali, vykoupali a převlékli. Když jsem se svým druhem vyjel na motorce do města, byli jsme ihned obklopeni mladými Slováky a Slovenkami. Všichni nám nabízeli své služby. V jednom bytě, kam jsme šli na návštěvu se slovenskou dívkou, jsme našli pancéřovou pěst, kterou jsem vyhodil ven. Byli jsme zváni na návštěvy, kde jsme trávili chvíle v družné zábavě.¹⁷

Skvělý úspěch, dosažený osvobozením Bratislavy a stovek okolních vesnic, pozdravilo hlavní město SSSR Moskva dvaceti dělostřeleckými salvami z 224 děl.¹⁸

V době, kdy se bojovalo o Bratislavu, jednotky Rudé armády zahájily bitvu o Vídeň. Sovětští vojáci vytvořili předmostí na řece Moravě. Jiné jednotky, zejména jezdecké ze skupiny generála Plijeva a z 53. armády generála Managarova, se dostaly k řece Moravě v oblasti Lanžhota a Hodonína. Už dne 7. dubna ráno 33. pluk 8. gardové jezdecké divize se zmocnil zničeného mostu na řece Moravě u Lanžhota a přešel po něm na druhou stranu a vytvořil malé předmostí. Útok kozáků narazil na zoufalý odpor nepřítele, který všemi prostředky se snažil vrhnout sovětské vojáky za řeku.¹⁹ V tomto prostoru se rozhořely mnohadenní krvavé boje. Sovětští vojáci bojovali ve velmi svízelných podmínkách. Řeka Morava byla jarním táním rozvodněna. Výše hladiny stoupla ještě více vypuštěním vody z Vranovské přehrady. Lužní lesy a louky byly zatopeny, takže k Lanžhotu vedla po suchu pouze silnice a železniční trať, ovšem silně podmínována a postřelována z děl a kulometů. V noci z 8. na 9. duben pracovali sovětští ženisté na opravě zničeného mostu. Podařilo se jim most upravit tak, že na předmostí začala proudit nová technika, děla a tanky.

O Lanžhot, kde se odehrávala jedna z nejtěžších bitev na našem území, bojoval také P. I. Tělešev, jenž tehdy velel 138. gardovému jezdeckému pluku. Na tyto boje vzpomíná a píše:

„Osvobodit Lanžhot bylo velmi obtížné. Dostal jsem od generála Plijeva rozkaz, abych překročil Moravu a osvobodil Lanžhot. Do městečka vedla jediná silnice, která byla rozbahněná a zalitá rozvodněnou vodou. Druhý průchod byl po železniční trati. Pokusy o útok rozbahněným terénem byly neúspěšné. Bylo proto rozhodnuto, že využijeme noci a dosáhneme výhodnějšího postavení k útoku. Vojáci se propířili po skupinách v příkopech podél silnice do blízkého městečka. Když na úsvitě bylo všechno připra-

¹⁷ Z. Konečný – F. Mainuš, *Nezapomenuté jaro*, str. 158 n.

¹⁸ *Osvobození Československa*, sv. 2, str. 202.

¹⁹ Tamtéž, str. 228.

veno, vystřelili jsme salvu z kafuší a děl. Po krutém boji byl Lanžhot dobyt. My jsme pokračovali v pochodu na Brno.²⁰

Až do 11. dubna se bojovalo o Lanžhot, jehož osvobození stálo mnoho životů sovětských vojáků. Severněji jednotky 53. armády zahájily boj o Hodonín. Také tam se rozpoutaly krvavé boje. Píše o nich S. P. Kravcov:

„Od 13.—17. dubna jsme bojovali o Rohatec. Při přechodu řeky Moravy se vyznamenal poručík Ilajev, který jako první zdolal řeku. Se svou kulometnou četou se opevnil na druhém břehu a odrazil pět nepřátelských útoků. Mezi prvními se přepravil přes řeku také kulometník Orlov a začal pálit po protivníkovi. Padl však do léčky. Němečtí samopalníci ho začali obklíčovat. Doplazil se k jednomu domku a tam proseděl pod lavičkou mezi jakýmsi bednami čtyři hodiny. Dne 13. dubna byl osvobozen Hodonín.“²¹ Osvobození prvního města na Moravě bylo velkým úspěchem vojsk 53. armády. V Moskvě bylo vypáleno na počest vítězných jednotek 12 dělostřeleckých salv ze 120 děl.

Předmostí u Hodonína a Lanžhota bylo velmi důležité pro další nápor na Brno. Dne 15. dubna přešla sovětská vojska z tohoto předmostí do útoku. Do večera 17. dubna osvobodila Hustopeče, Klobouky u Brna a Židlochovice. Části sovětských jednotek se podařil velký skok do nepřátelských obranných pozic až do prostoru k Ivančicím a Neslovicím. Některé jednotky generála Plijeva se dostaly až do Popůvek a jejich přední tankové klíny pronikly k Ústřednímu hřbitovu v Brně. Fašisté vrhli proti sovětským vojskům všechno, co měli k dispozici. Na přístupech k Brnu, na čáře Křepice—Šitbořice—Borkovany—Těšany—Holasice—Ořechov se rozpoutaly těžké boje. Dne 20. dubna podnikl nepřítel protiútok ze směru od Rosic a podařilo se mu obklíčit část sovětských jednotek v lesích u Střelice a Popůvek. Tam bojovali sovětské vojáky několik dní v obklíčení podporování obyvateli obou těchto vesnic. V prostoru Ivančice—Neslovice pomáhali sovětským vojákům příslušníci partyzánské skupiny Hybeš.

O bojích v lesích u Popůvek a Střelice píše ve své vzpomínce A. J. Kozlov, tehdy velitel tankové roty:

„Osvobodili jsme Popůvky a celé lesní pásmo západně a jihozápadně od Popůvek. Na tomto území jsme se opevnili. Byli jsme totiž odříznuti od našeho týlu. Obsadili jsme všechny křižovatky lesních cest a začali jsme bojovat stejným způsobem jako partyzáni. Neustálými výpady jsme klamali nepřítel a narušovali jeho formace. Ve všech směrech v okruhu Brna pracovaly naše průzkumné a destrukční skupiny, které nepřítel náležitě znepokojovaly. Za krátkou dobu jsme zajali a zničili stovky nepřátelských vojáků, ukořistili desítky samopalů a jiné výzbroje. Fašisté v těchto dnech oznamovali, že zničili deset tisíc kozáků a tankistů. Střelivo a pohonné hmoty jsme měli na východě. O své raněné jsme strach neměli. Odváželi je od nás a chránili je místní občané. Češi, i když se vydávali ve vážné nebezpečí a museli se sami uskrovnovat, zásobovali nás tak, že jsme nepocítili nedostatek. V této situaci jsme si ověřili, že Češi jsou našimi skutečnými bratry. Mezi občany se nenašel ani jediný, který by řekl Němcům o našem těžkém postavení a vyzradil jim, že jsme bez pohonných látek,

²⁰ Z. Konečný — F. Mainuš, *Vybojovali nám mír*, str. 81 n.

²¹ Tamtéž, str. 90.

máme nedostatek střeliva a hlavně, že je nás málo. Východně od Popůvek jsou dvě vesnice, jejichž jména mně již vymizela z paměti. V jedné z nich shořelo v boji pět našich tanků T 34. Všichni tankisté zahynuli a byli pochováni ve vesnici. Některé z padlých si ještě pamatuji jménem. Po dočasné obraně jsme protrhli německou frontu, připojily se k nám další pluky se zálohami, a tak se nám podařilo vniknout do Brna. Naše brigáda dostala název Brněnská.²²

Dne 23. dubna 1945 zahájila sovětská vojska poslední úder na Brno. Během 25. dubna ovládli sovětské vojáky některá brněnská předměstí jako Šlapanice, Slatinu, Líšeň, Bohunice, Lískovec a začali se probíjovat do středu města. Boje byly velmi urputné. Vzpomíná na ně řada bývalých účastníků osvobození Brna. Jeden z nich, A. M. Kurov, popisuje boj o Brno těmito větami:

„Ráno k desáté hodině dne 25. dubna jsme se dostali k jihovýchodní části Brna, kde jsme narazili na silnou obranu nepřítele. Náš průzkum přinesl zprávu, kterou potvrdili zajatí Němci, že město je silně opevněno. Ve sklepích kamenných budov zasedli Němci s pancéřovými pěštní. Ve vyšších poschodích byli rozmístěni samopalníci. Na ulicích a křižovatkách připravili Němci mnoho závalů a barikád. Přístupy k městu byly pod nepřetržitou palbou nepřátelských kulometů a děl. Naše brigáda nemohla vtrhnout přímo do středu města, protože most na jihovýchodní straně byl vyhozen do povětří, takže jsme nemohli tanky a děla dostat na druhou stranu. Postupně jsme museli vybudovat tři pontonové mosty, ale vždy byly německou kulometnou a zejména dělostřeleckou palbou rozbity. Teprve po setmění jsme mohli začít s přepravou. Jako první vnikl do města 222. dělostřelecký pluk, který likvidoval hlavní nepřátelské odpory v předměstí a společně s pěchotou usnadnil postup jádru našich sil po hlavní silnici. Po zkušenostech z bojů v jiných městech rozkázal velitel brigády velitelům pluků, aby zorganizovali tzv. ježky. To znamenalo, že vojáci na autech byli rozloženi tak, aby mohli vést nepřetržitou palbu na všechny strany. Největší překážky na ulicích musely být nejdříve rozbity dělostřeleckou palbou. Konečně nepřítel začal ustupovat zanechávaje za sebou mnoho padlých, raněných a rozbitých zbraní.“²³

Sovětské osvoboditelé byli v Brně přijati s obrovskou radostí. V průběhu bojů pomáhali Brňané sovětským vojákům, ukazovali jim skrytá nepřátelská hnízda odporu, vodili je do týlu nepřítele, pomáhali raněným sovětským vojákům a všemi způsoby se starali, aby ulehčili těžký zápas osvoboditelů.

Po osvobození Brna se hlavní nápor vojsk 2. ukrajinského frontu zaměřil ve směru na Vyškov a Prostějov, kam v těchto dnech se probíjávala vojska 4. ukrajinského frontu. Přenesme se na Ostravsko, o něž sovětské osvoboditelé vedli rovněž krvavé boje.

Vojska 1. ukrajinského frontu na svém postupu Slezskem podél československých hranic se dostala daleko na západ. V průběhu března armády 4. ukrajinského frontu vedly těžké boje na vzdálených přístupech k Ostrav-

²² Tamtéž, str. 138 n.

²³ Tamtéž, str. 115 n.

sku.²⁴ Koncem března byly osvobozeny v rámci tzv. hornoslezské operace mezi 18.—25. březnem první obce v osoblažském výběžku²⁵ a také dvě vesnice na Hlučínsku.²⁶

Přístupy k Ostravě nepřítel opevnil soustavou zákopů, protitankových příkopů, pevnůstek a využil i stará československá opevnění. Proti nastupujícím sovětským vojskům stály silné a bojeschopné nacistické divize, mající za úkol za každou cenu bránit důležitou ostravskou oblast, její doly a hutě.

Dne 15. dubna začal rozhodující úder na Ostravsko. Sovětská 60., 38. a 1. gardová armáda vrhly do útoku jádro svých sil. Na Opavsku, Hlučínsku a Těšínsku se rozhořely dlouhé a krvavé boje. Jen krok za krokem se sovětská a s nimi také československá vojska prokousávali nepřátelskou obranou a lámali fanatický odpor nepřítel. Na boj o Opavu vzpomíná N. L. Pomikov:

„Je druhá polovina dubna 1945. Náš velitel 100. střelecké divize generálmajor Krasavin přivedl svá vojska do oblasti Opavy. Několik dní jsme vyháněli nepřítel z tohoto města. Opava je rozložena v mírné dolině, kolem které měli Němci mnoho železobetonových pevnůstek. Dobyti těchto pevnůstek si vyžádalo ne jeden lidský život. Bylo nám těžko. Jen vědomí, že prokletá válka již každým okamžikem skončí naším vítězstvím, nás hnalo neúprosně dál. V noci z 22. na 23. duben jsme dostali posily, která napovídaly, že se divize chystá k rozhodujícímu útoku. Skutečně ještě téže noci byly vykonány všechny přípravy k nastávajícímu útoku. Na každém kilometru naší fronty čnělo proti fašistům 300 dělostřeleckých hlavních. Na šestou hodinu ranní byl určen začátek dělostřelecké přípravy. V tu dobu hustě pršelo a útok musel být pozastaven. Brzy jsme se krčili v zákopech plných vody, celí prokřehlí, jen zuby nám drkotaly. Konečně k osmé hodině dešť se utišil, dokonce se objevilo slunce. To už jsme mnohem veseleji očekávali, kdy bude dán signál k zahájení útoku. V osm hodin se ozvaly kaфуše a minomety. To bylo znamení, abychom začali i my. Sto pětadvacet granátů vystřelilo naše dělo na předem určený cíl. Zahřáli jsme se, až z nás pot lil. Brzy jsme odložili i pláště, které stejně byly mokré od deště. Také my jsme měli značné ztráty. Já jsem např. zůstal u děla sám. Po dělostřelecké přípravě se rozejely k Opavě dva naše tanky T 34. Neujely však daleko a byly zničeny. Ukázalo se, že několik fašistických děl až dosud mlčelo, aby zůstaly utajeny. To se jim podařilo. Pak zahovořila naše děla podruhé a na obloze se objevila naše letadla. Měla co dělat až do večera, aby zničila nepřátelské cíle. Zatím naše vojska podnikla útok na Opavu a ještě dopoledne ji osvobodila. Okolí města a některé obce měl v rukou nepřítel, který nepřestával střílet z děl a kulometů. Dlouho ještě trvalo, než byli fašisté vypuzeni také z těchto postavení. Opava byla velmi zničena. Za několik dní jsme pokračovali v bojích, které byly ještě za Opavou nesmírně tvrdé a krvavé. Konečně jsme osvobodili celou opavskou oblast.“²⁷

²⁴ A. A. Grečko, *Přes Karpaty*, str. 425 n.

²⁵ Břetislav Tvarůžek, *Operační cíl Ostrava*. Ostrava 1973, str. 123 n.

²⁶ Tamtéž, str. 124.

²⁷ Z. Konečný — F. Mainuš, *Nezapomenutelné jaro*, str. 219.

Po urputných bojích se sovětští vojáci dostali do těsné blízkosti Ostravy, kterou 1. května osvobodili. Díky mistrovství sovětských velitelů, kteří plánovali obchvat města, byl zachráněn ostravský průmysl a doly před zničením, takže za několik dní mohl dodávat uhlí a železo našemu národnímu hospodářství. O osvobození Ostravy napsal vzpomínku účastník bojů G. K. Posternak:

„Dne 1. května jsem s oddílem 37 spojařů pronikl spolu s našimi jednotkami do Ostravy. Dobyli jsme budovu pošty. V boji o Ostravu padli z mého oddílu dva spojaři a tři byli těžce zraněni. Nepřítel podnikl několik náletů na naši poštu. Ve sklepe mně vyprávěl zaměstnanec pošty, jak přerušil vedení k několika tunám výbušnin, jimiž měla být pošta vyhozena. V osvobozené Ostravě bylo nutné spěšně opravit zničená spojovací pojítka a linky ve směru útočících vojsk. Tuto úlohu splnili naši spojaři důstojně. Na svou práci v Ostravě mám ty nejhezčí vzpomínky.“²⁸

Na počátku května 1945 bylo fašistické Německo na konci. Nad Berlínem vlála sovětská vlajka, nacistická říše byla rozpulena vojsky spojenců. Část Moravy a celé Čechy však byly ještě v moci okupantů. Jako vlna se přes dosud okupované oblasti převalil revoluční proud odporu. Dne 1. května vypuklo povstání v Přerově. Pak vypuklo povstání v desítkách měst ve východních Čechách, v Nymburku, Poděbradech, v severních Čechách, ale také na západní Moravě, ve Velkém Meziříčí, Třešti, v Havlíčkově Brodě a na mnoha jiných místech.²⁹ Dne 5. května vypuklo Pražské povstání. Fašistické velení bylo zaskočeno ve svých plánech bránit se proti sovětským vojskům všemi prostředky a ustupovat na západ a vzdávat se vojskům americkým. Německé jednotky byly na počátku května daleko na východní Moravě. Ohrožovaly je kleště svírajících se ramen 4. a 2. ukrajinských frontů v oblasti Olomouce. Proto s takovou zuřivostí se vrhli proti povstalcům v Přerově, který byl hlavní železniční křižovatkou pro ustupující německá vojska. Se stejnou brutalitou postupovali i na jiných místech. Desítky zavražděných vlastenců zůstaly v těchto dnech za běsnícími fašistickými barbary. Také Praha volala o pomoc. Sovětské vrchní velení urychlilo počátek tzv. pražské operace, která vedla ke zničení poslední velké skupiny nepřátelských vojsk pod velením maršála F. Schörnera. Sovětské tanky, spěchající od Berlína, Brna a Olomouce přijely včas a vojáci tří sovětských frontů zachránili Prahu a desítky dalších měst a tisíce vesnic před zničením. Zachránili životy nespočetných našich občanů před krvavými represáliemi fašistů.

Ve vzpomínkách sovětských bojovníků jsou tyto dny, kdy byla osvobozena Praha, naplněny radostí, že skončila krvavá válka proti fašistickému Německu. Uvedu vzpomínku jednoho z nich, hrdiny SSSR L. I. Kurista, bývalého velitele tankové brigády v armádě generála Rybalka:

„Jednu noc jsme prožili v Berlíně bez boje, a už jsme byli zase na cestě. Po 125kilometrovém pochodu jsme se dostali do Saské Kamenice. Podle rozkazu měla naše brigáda útočit na drážďanské seskupení německých vojsk, pronikat dále na Cínovec, Teplice a Prahu. Začátek útoku byl stano-

²⁸ *Vybojovali nám mír*, str. 166 n.

²⁹ *Osvobození Československa*, sv. 2, str. 323 n.

ven na 6. květen. Náš průzkum zjistil, že nepřítel ustoupil, a proto jsme začali postupovat hned. Se silným odporem se naše brigáda střetla západně od Drážďan. Tam nás nepřátelské dělostřelectvo důkladně pokropilo. Protože naším cílem byla Praha, nepouštěli jsme se do větších bojů a bránící se nepřátelské jednotky jsme pokud možno obcházeli. Museli jsme pospíchat, neboť nebylo možné připustit, aby hitlerovci zvěřsky nakládali s pražskými povstalci, aby zničili Prahu a změnili ji v hromadu sutin, jak to např. udělali s Varšavou a jinými městy. Bylo třeba dále zamezit, aby Němci odešli beztržně na západ. Všechny posádky tanků slyšely ve svých radiostanicích výzvy Pražanů o pomoc. Při přechodu Krušných hor jsme se trochu zdrželi. Nepřítel zničil v průsmyku silnici. Krátery tam byly hluboké a velké, takže naše tanky nemohly projet. V okolí nebyla žádná možnost objížďky, a proto jsme museli tyto prolákliny pracně zasypávat. 8. května jsme přešli československou hranici a na úsvitu 9. května jsme byli v Praze. Za poslední noc jsme ujeli přes 100 kilometrů. Za tankovými jednotkami šly jednotky vševojskové. Zpočátku zaujala naše brigáda rájón obrany na severním okraji Prahy, později jsme se přemístili na východní úsek. Měli jsme za úkol nepřipustit, aby nepřítel odcházel na západ. V brigádě bylo jen málo tanků. Část jich byla ještě na cestě, neboť se na různých místech zdržela potyčkami s nepřítelem.

Obyvatelé Prahy a jiných měst nás vítali neobyčejně krásně. Vybíhali na ulice, mávali nám a volali na nás. Sotva jsme zastavili, už byli u nás, líbali nás a hostili jídlem a pitím. Všichni nám chtěli pomáhat a nabízeli své služby. Sedali na naše tanky a vedli nás na místa, kde byly rozmístěny nepřátelské jednotky. Krásná a vzrušující setkání byla nejkrásnějším důkazem přátelství mezi našimi národy.³⁰

Ještě několik dní museli sovětsští vojáci bojovat se zbytky nepřátelských jednotek, které odmítly kapitulovat. V Evropě už žili lidé několik dní v míru, ale u nás stále ještě zněla střelba a umírali lidé. Konečně i na našem území nastalo ticho. Vojáci vítězné Rudé armády vychutnávali první mírové dny. Ušli dlouhou cestu, přešli celou naši republiku. Za nimi zůstaly milióny vděčných Čechů a Slováků, kteří nastoupili novou etapu vývoje ve svém osvobozeném státě. Cena osvobození byla vykoupena velkými krvavými obětmi. Za armádami osvoboditelů zůstaly hroby padlých jako věčná připomínka přátelství mezi našimi a sovětskými národy.

ОСВОБОЖДЕНИЕ ЧЕХОСЛОВАКИИ В ВОСПОМИНАНИЯХ СОВЕТСКИХ БОЙЦОВ

В своей статье автор стремиться словами участников освободительных боев приблизить читателю незабываемую атмосферу освобождения Чехословакии. Пользуясь богатым материалом военно-исторических статей, он показывает продвижение войск Красной Армии по территории Чехословакии. Документируя многочисленными воспоминаниями участников сражений в разных местах эти кровавые и тяжелые бои, автор приводит данные о помощи местных людей советским освободителям, о взаимной дружбе между советскими бойцами и гражданами Чехословакии. Благодаря тому

³⁰ Z. Konečný — F. Mainuš, *Nezapomenuté jaro*, str. 253 n.

что автор располагал воспоминаниями многих солдат и офицеров, сражавшихся в разных советских воинских частях, ему удалось передать различные переживания и эпизоды этих боев, проходивших на территории Чехословакии с сентября 1944 г. по май 1945 г. В своей статье автор еще раз подтверждает крепкую дружбу чехословацкого и советского народов, укрепленную совместной борьбой против фашизма, за освобождение Чехословакии.